

DOȘOFTEI
PȘALTIREA ÎN VERSURI
1673

Ediție critică de
N. A. URSU

Cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul
IUSTIN MOISESCU
Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei

CUVÎNT ÎNAINTE

Rod al unei trude cărturărești de peste cinci ani, traducerea românească în versuri a Psaltirii lui David, – comoara poeziei lirice religioase a poporului evreiesc –, a așezat pe Mitropolitul moldovean Dosoftei (1624-1693) printre ctitorii literaturii noastre culte. Rîvna lui statornică pentru apărarea Ortodoxiei și îndeosebi strădaniile lui pentru introducerea limbii române în Biserică împodobesc deopotrivă chipul marelui ierarh, care domină viața religioasă a Moldovei la mijlocul celei de a doua jumătăți a veacului al XVII-lea. În documentele vremii sale, Dosoftei apare ca episcop la Huși, în anul 1658; între anii 1659-1671 semnează acte ca episcop la Roman; de la 1671 pînă în 1686 el a cîrmuit Biserica Moldovei ca «Arhiepiscop și Mitropolit de Suceava și a toată Moldova, exarhul plaiurilor și locțiitor de Sebastia». Ierarh cu aleasă viață religioasă, om de mare cultură, iubitor al pămîntului strămoșesc și slujitor al năzuințelor înalte ale neamului nostru, Dosoftei și-a înscris numele cu litere de aur în istoria Bisericii și a literaturii române¹.

Dosoftei «era neam de mazîl, – spune cronicarul Ion Neculce –, prea învățat, multe limbi știa: elinește, lătinește, slovenește, și altă adîncă carte și-nvățatură. Deplin călugăr și cucernic și blînd ca un miel. În țara noastră, pe ceasta vreme nu este om ca acela»². Ioachim, Patriarhul Moscovei din acea vreme, zugrăvește în cele mai alese culori chipul marelui Mitropolit Dosoftei, asemuindu-l

¹ Bibliografia cu privire la viața și activitatea Mitropolitului Dosoftei se găsește în lucrarea editată de Biblioteca Centrală Universitară București și Comisia Națională a R.S. România pentru UNESCO, sub titlul Dosoftei, 1624-1693, Bibliografie, București, 1974.

² Ion Neculce, Letopisețul Țării Moldovei, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 98.

cu Moise, cu Solomon sau cu apostolii Mîntuitorului. El îl caracterizează ca «ierarh înțelept», cu «strălucită evlavie», plin de «rîvna cea dumnezeiască și fierbinte», păstor cu «minte aleasă și credință nepătată», a cărui «laudă obștească pentru a sa urmare în Hristos» și «înțeleaptă cîrmuire» a Bisericii sale a ajuns și mai departe de Moscova³. Astăzi, aproape toți cercetătorii culturii noastre vechi așează pe Dosoftei pe locul cel dintîi «în Pantheonul mării poezii românești», iar, în istoria culturii europene, traducerea în versuri a Psaltirii lui David de către Dosoftei statornicește «actul de majorat al conștiinței artistice românești, corolarul conștiinței de libertate și demnitate a poporului nostru»⁴.

Născut în jurul anului 1624⁵, probabil la Suceava, din părinți moldoveni, Dimitrie Barilă a îmbrăcat din tinerețe haina monahală, luînd numele de Dosoftei. Cîteva însemnări făcute de el și de un coleg al său, în limba greacă, pe un manuscris grecesc de psaltichie veche⁶, lasă să se înțeleagă că Dosoftei, în vremea cînd era ierodiacon, a studiat la Iași, probabil la școala domnească de la Sfinții Trei Ierarhi. În continuare, urmînd desigur pilda unor colegi de-ai săi, care mergeau la învățătură mai înaltă în Polonia, Dosoftei se va fi îndreptat spre Lwow, unde, cu ajutorul rudelor sale de acolo, a putut să studieze la școala Frăției «Adormirea Maicii Domnului», care, în tot cursul existenței ei, s-a bucurat de ocrotirea și sprijinul domnitorilor Moldovei⁷. Întors în țară, Dosoftei se găsea, în anul 1649, ca ieromonah la Mănăstirea Probota (Pobrata), unde se străduia să-și desăvîrșească formația sa cărturărească. El se ocupa atunci nu numai cu aprofundarea cunoștințelor teologice, ci și cu cercetarea vechilor hrisoave privitoare la istoria țării și îndeosebi cu învățarea limbilor străine.

Făcînd exerciții de scriere, în mai multe limbi, pe dosul unui document de la Iancu Vodă Sasul, din luna mai 1581, Dosoftei încearcă să transpună numele voievodului țării și ale părinților săi în una sau alta din limbile latină, greacă sau

³ Vezi scrisoarea Patriarhului Ioachim către Dosoftei, la Silviu Dragomir, Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Românești cu Rusia în veacul al XVII-lea, în «Analele Academiei Române», Memoriile Secțiunii istorice, seria II, tom. 34, 1912, p. 128-130.

⁴ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Un umanist al culturii europene, în «România literară», nr. 39/1974, p. 15.

⁵ Vorbînd despre călătoria pe care a făcut-o la Kiev, în anul 1684, Dosoftei spune că avea atunci 60 de ani. Vezi Viața și petrecerea svinților, Iași, 1682-1686, la iunie 9.

⁶ C. Erbiceanu, Manuscrise vechi aflate în Biblioteca Sf. Mitropolii a Moldovei, în «Revista teologică», III, 1885, nr. 11, p. 85.

⁷ N. Grigoraș, Originea, formația și preocupările istorice ale Mitropolitului Dosoftei, în «Revista de istorie», tom. 27, 1974, nr. 10, p. 1481.

polonă⁸. Dar, pe de o parte, transpunerea corectă în limbi străine a unor nume românești nu este ușoară, iar, pe de altă parte, cunoașterea acestor limbi de către Dosoftei, în vremea aceea, era departe de a fi desăvârșită, cum rezultă din greșelile ortografice care se întâlnesc, una după alta, în acest text.

Socotite străine de vocabularul limbii noastre, aceste nume (Barilă, Leontar și Misira) au determinat pe cercetătorii mai vechi sau mai noi ai vieții lui Dosoftei să pună la îndoială originea lui românească⁹. Dar o altă mărturie a lui Dosoftei, cu privire la numele părinților săi, lămurește în parte lucrurile.

Într-o dedicație¹⁰, pe care Mitropolitul Dosoftei a scris-o, slavonește, pe un exemplar din Viața și petrecerea svinților, pe care l-a dăruit mănăstirii Petrid, din apropierea cetății Turdei, se spun următoarele:

«Sfintei mănăstiri a Adormirii Prea sfintei și prea binecuvîntatei Născătoare de Dumnezeu, Preacuratei și pururea Fecioarei Maria din Petrid am dăruit această sfîntă carte, pentru ca sfînții părinți să mă pomenească pe mine și pe părinții mei Leontie și Maria, numită Misira.

În anul 7195, iunie 8, în Strji, pe cînd mă aflam printre străini din pricina vremurilor nepașnice.

† Smeritul Dosoftei, Mitropolit al Sucevei».

Așadar, părinții Mitropolitului Dosoftei au fost Leontie și Maria, numită Misira. Dar, dacă despre numele Leontie și Maria nu se poate spune că sînt vădit neromânești, rămîne totuși învăluită în taină denumirea Misira. O legătură directă cu Misir-ul – numele dat Egiptului de către turci – sau cu termeni derivați din acest nume, care erau cunoscuți la noi, n-a fost încă deplin dovedită. Cercetări mai stăruitoare în domeniul limbii noastre vechi ar putea da la iveală nu numai originea locală a termenului Misira, dar și anumite însușiri ale mamei Mitropolitului Dosoftei (săracă, smerită, milostivă). În această privință este necesară o analiză filologică a cuvintelor meser «sărac, sărman, smerit», meserătate «sărăcie, umilință; milostivire, îndurare», meserere «milă, bunăvoie, demnitate», miserere «milă» și misiriri «milostenie, milostivire», în lumina evoluției graiului nostru în secolul al XVII-lea.

⁸ Documentul a fost publicat întîia dată de B.P. Hasdeu, în «Arhiva istorică a României», tom. I, partea I, 1865, p. 118. Ulterior, textul a fost reprodus și de alți cercetători ai vieții lui Dosoftei.

⁹ Vezi N. Grigoraș, op. cit., p. 1486.

¹⁰ Pr. Prof. T. Bodogae, Un autograf din 1687 al Mitropolitului Dosoftei, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV, 1958, nr. 11-12, p. 884-885.

O altă însemnare, făcută pe același exemplar din Viața și petrecerea svinților, de altă mână, în limba română, fiind destinată celor care nu cunoșteau limba slavo-rusă, are următorul conținut: «Această sfântă carte / anume Pro[log sau Vie]țele tuturor sfinților a smeritului Dosoftei / mitropolit de la Suceava se dă întru numele rodului / mieu Leontie și Maria, anume Misira, / și ctitorii sfintei mănăstiri anume Toder Balica, Caldare Ion, Glava Toder, / Buzna Ion, leat 7195 iun. 8 în Striiu / lăcuind în țara rusască, și această carte [să nu fie] dat[ă] na alt loc; cine [o] va fura [ori o v]a vinde de la mănăstirea / Petridului aproape de cetati[a] Turdei / să fie proclat / anathema, vl[ea]to de la nașterea lui Domnul / și Mîntuitorului nostru Is. Hs. leat 1688». Este limpede că, de data aceasta, nu se mai pomenește de părinții lui Dosoftei, ci de rodul, adică de neamul lui, care include pe Leontie și Maria, anume Misira, și pe ctitorii mănăstirii Petrid: Toder Balica, Caldare Ion, Glava Toder și Buzna Ion. Diferite nume de persoane din aceste familii: Balica, Caldare, Glava și Buzna apar deseori în documentele Moldovei din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea.

Însemnarea de mai sus are o excepțională importanță pentru noi. Pe de o parte, menționînd unele din numele strămoșilor lui Dosoftei, ea constituie o mărturie de netăgăduit a originii lui românești și a categoriei sociale căreia aparținea; pe de altă parte, ea arată legăturile familiei lui cu Transilvania. Este foarte probabil ca, în anii tinereții, Dosoftei să fi petrecut o vreme la mănăstirea ctitorită de strămoșii săi, la Petrid. În acest fel se explică nu numai existența particularităților transilvănene de limbă în opera literară a lui Dosoftei, dar și orizontul său larg, care îmbrățișa neamul românesc întreg în conștiința sa națională.

Fără îndoială, în scrierea operelor sale și, în general, în desfășurarea întregii sale activități, Dosoftei a putut fi influențat de mediul în care a trăit, ca și de formația intelectuală pe care a dobîndit-o în condițiile de viață culturală a epocii sale în zona de nord a Moldovei. Dar, în toată viața sa, el s-a manifestat ca o puternică personalitate românească; el a pus în slujba neamului său întreaga sa pregătire și calitățile care împodobeau chipul său ales. Nimic nu lasă să se înțeleagă că Dosoftei a venit în Moldova din altă parte; el era de aici, din Moldova, trăgîndu-se dintr-o familie moldovenească veche. Însăși familia Papară, înrudită cu Mitropolitul Dosoftei, cu toate că locuia la Lwow, în vremea aceea, era românească. Printr-un hrisov de la Ștefan cel Mare, se confirmă drepturile lui Mihail Papară și ale soției sale asupra «moșiiilor strămoșești» din Moldova¹¹. Nu se cunosc împrejurările în care

¹¹ Șt. Ciobanu, Contribuțiuni privitoare la originea și moartea Mitropolitului Moldovei Dosofteiu, în Academia Română, Discursuri de recepțiune, L, București, 1920, p. 11.

familia Papară a plecat din țară. Este sigur, totuși, că ea se distingea prin stăruința de a apăra Ortodoxia, desfășurând o intensă activitate în Frăția moldovenescă «Adormirea Maicii Domnului» de la Lwow. Pentru această activitate a avut mult de suferit Chiriac Papară, pe care Mitropolitul Dosoftei îl numește «ruda sa», în scrisoarea trimisă Patriarhului Ioachim al Moscovei, la 29 august 1683, cu rugămintea de a interveni la țarul Rusiei ca «să-i aline necazul și să-i dezlege sărăcia»¹². Nu se știe dacă această cerere a avut vreo urmare. În orice caz, intervenția lui Dosoftei la țar pentru Chiriac Papară ne determină să credem că acesta avea la Lwow o funcție importantă. Dealtfel, din aceeași familie de moldoveni făcea parte Teodor Papară, paharnic de la Novograd, boierul Alexandru Papară și alții. Nu avem însă nici o știre despre vreun ajutor acordat de ei mitropolitului în vremea pribegiei sale în Polonia. El a fost totuși ținut în cinste de ei, trecându-i numele în pomelnicele familiei lor¹³.

Rudele apropiate ale Mitropolitului Dosoftei aveau însă așezare statornică în Moldova. Printr-un hrisov dat în Iași, la 7 septembrie 1666, Iliaș Alexandru Vodă scutește de toate dările țării pe Stanca, mătușa lui Dosoftei, episcopul de Roman¹⁴. Despre o soră a Mitropolitului Dosoftei știm că era căsătorită cu Șerbul, cum rezultă din următoarea dedicație scrisă de Dosoftei pe un exemplar din Psaltirea de-nțales: «am dăruit cumnatului Șerbului și fesii [femeii sale], surora mea, cu sănătate și blagoslovenie, Dosothei Mitropolit Suceavskii»¹⁵.

Mai multe știri ni s-au păstrat despre arhimandritul Pahomie de la Roman, nepot al Mitropolitului Dosoftei. După propriile sale mărturisiri, el își îndeplinea îndatoririle sale bisericești la Iași, în primii ani ai veacului al XVIII-lea. În împrejurări necunoscute încă, Pahomie s-a văzut silit să părăsească Moldova și să plece la Moscova, de teama turcilor, unde cerea Țarului Petru Alexievici, în anul 1709, sprijin pentru «întoarcerea sfintelor moaște ale sfântului Ioan mucenicul cel nou» din Polonia în țară, ajutoare pentru biserica Mitropoliei și încuviințarea de a rămîne la Moscova¹⁶.

Este limpede, așadar, că rudele Mitropolitului Dosoftei se întîlnesc pe o arie întinsă, înlăuntrul și în afara granițelor Moldovei. Locul de obîrșie al familiei sale pare să fie Suceava. Unele din cele mai apropiate rude ale sale locuiau statornic

¹² Vezi textul scrisorii, la Silviu Dragomir, op. cit., p. 131-133.

¹³ Șt. Ciobanu, op. cit., p. 9.

¹⁴ Șt. Dinulescu, Viața lui Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei, în «Candela», 1885, nr. 2, p. 74.

¹⁵ Episcopul Melchisedec, Cronica Romanului, partea I, București, 1874, p. 279.

¹⁶ Vezi scrisoarea lui Pahomie către Țarul Petru Alexievici, la Silviu Dragomir, op. cit., p. 175-178.

acolo. În pomelnicul din catastiful breslei blănarilor și cojocarilor din Suceava, întocmit în anul 1591, apoi înnoit în anul 1673 și întărit de însuși Mitropolitul Dosoftei, se spune că frații săi, Chiriac și Vasile, locuiau pe ulița Fruntea, în Suceava, iar pe ulița Mitropoliei locuia Căzacul, probabil un cumnat al mitropolitului¹⁷.

Smeritul Dosoftei moldoveanul, cum el însuși semnează pe unele din manuscrisele sale slavo-ruse din vremea pribegiei, și-a iubit țara cu toată ardoarea sufletului său mare. El n-a șovăit să se întoarcă acasă, după întâia sa peregrinare în Polonia (1673-1675), alături de Ștefan Petriceicu Vodă, cu toate că își dădea seama că va avea să înfrunte mânia noului domnitor. Din a doua pribegie, însă, el n-a putut să se mai înapoieze printre ai săi niciodată. Luat de către Ioan Sobieski, la retragerea sa din Moldova, în anul 1686, Dosoftei a trăit până la sfârșitul vieții sale amărăciunea pribegiei printre străini în toată intensitatea ei. Într-o scrisoare trimisă de la Stryj, unde fusese așezat de Ioan Sobieski, către Țarii Ioan și Petru Alexievici, în ziua de 27 ianuarie 1690, Mitropolitul Dosoftei spune: «Rog stăpînirea voastră mare împărătească să faceți milă și bogată milostenie [...], potoliți furtuna mizeriei noastre, astîmpărați sufletul ce se muncește și adăpați sufletul însetat care pribegeste». Iar în altă scrisoare, către aceiași țari, din 23 noiembrie 1688, după ce arată durerea care stăpînește sufletul său și al celor care-l însoțeau în pribegie, spune că: «așteptăm pînă se liniștește țara și atunci, primind voie, ne întoarcem cu tot ce este la noi, cu marele mucenic Ioan, în patria noastră, în cetatea Sucevei pustiită și devastată de deseale încălcări și siluiri și cumplete necazuri»¹⁸. Așadar, patria lui Dosoftei a fost Moldova; Suceava era cetatea sa. Cunoașterea desăvîrșită, încă din tinerețe, a limbii poporului, folosirea formelor locale din graiul românesc al nordului Moldovei în scrierile lui, dragostea pentru pămîntul strămoșesc, ca și strădaniile sale de introducere a limbii române în Biserica noastră întăresc mărturiile cu privire la originea sa românească.

*

Introducerea limbii române în Biserică a constituit una din preocupările permanente ale Mitropolitului Dosoftei. În acest scop el a tradus din limbile greacă și slavonă și a tipărit în limba română principalele cărți de slujbă religioasă.

În anii pribegiei sale, trăind la Stryj, lângă Zolkiew, în Polonia, unde și-a încheiat viața la 13 decembrie 1693, Dosoftei a continuat să traducă, să prelucreze

¹⁷ Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939, p. 510-511.

¹⁸ Vezi textul acestor scrisori, la Silviu Dragomir, op. cit., p. 143-145 și 139-141.

și să compună scrieri teologice și literare, nu numai în limba română, dar și în limbile slavo-rusă, polonă, greacă și latină. Aceste scrieri s-au păstrat, în întregime sau numai fragmente, în manuscris, în bibliotecile din Moscova sau de la Kiev.

Este vrednic de reținut faptul că aproape toate scrierile traduse sau compuse de Dosoftei, în vremea surghiunului său în Polonia, au caracter apologetic. Ele erau menite să pregătească pe ortodocși pentru a se putea apăra de orice abatere de la dreapta credință.

Mitropolitul Dosoftei cunoștea bine greutățile prin care trecea Ortodoxia pretutindeni, în vremea aceea. El era adânc întristat îndeosebi de încercările ce se făceau și de mijloacele silnice care erau folosite pentru trecerea unor ortodocși la «unirea» cu Roma. De aceea, în scrisoarea trimisă de la Iași, la 29 august 1683, către Patriarhul Moscovei Ioachim, Dosoftei, omul «blînd ca un miel», izbucnește în durerea sa, spunînd că episcopul de la Lwow «supără mult și face pacoste sfințelor biserici, silindu-le la unia pierzătoare de suflete, citeodată în ascuns, altă dată pe față»¹⁹. Adăugînd la acestea cuvintele pe care le scrie Mitropolitul Varlaam despre Catehismul calvinesc, socotindu-l «plin de otravă de moarte sufletească»²⁰, vom înțelege mai bine unele din cauzele care au stat la baza înfloririi literaturii teologice românești în secolul al XVII-lea.

Dealtfel, însăși folosirea limbii române în cărțile de slujbă religioasă nu trebuie socotită străină de strădaniile Mitropolitului Dosoftei de apărare a dreptei credințe. Cum se știe, în cărțile noastre de slujbă religioasă sînt înfățișate și dezvoltate toate adevărurile de credință ortodoxă. Mai mult decît predicile, care aveau îndeosebi conținut moral sau istoric, în vremurile cînd slujitorii bisericești erau lipsiți de pregătire teologică înaltă, cărțile de slujbă erau menite să facă cunoscute adevărurile religioase și să întărească pe credincioși în convingerile lor ortodoxe, pentru a se putea apăra de erorile propovăduite de cei care se abătuseră de la dreapta credință.

Slujbele religioase au constituit pîrghia de rezistență a credincioșilor ortodocși față de presiunile pe care le-a exercitat asupra lor propaganda religioasă apuseană. Păstrîndu-și cultul lor religios, ortodocșii își păzeau nealterată dreapta lor credință.

¹⁹ Textul scrisorii, la Silviu Dragomir, op. cit., p. 131-133.

²⁰ Răspunsurile Mitropolitului Varlaam la Catehismul calvinesc, în Ioan Bianu și Nerva Hodoș, Bibliografia românească veche, 1508-1830, tom. I, București, 1903, p. 151.

Privită în lumina vieții poporului nostru în acele vremuri, introducerea limbii române în Biserică nu poate însă fi limitată la nevoi strict religioase. Ea face desigur parte din procesul general de renaștere națională, care, spre sfârșitul secolului al XVI-lea și în secolul următor, cuprinsese toate laturile vieții neamului nostru. Pe plan istoric, spre exemplu, mai mult decât în trecut, cronicarii vorbeau atunci despre originea romană a întregului nostru popor și despre latinitatea limbii române; pe plan politic, independența națională și unirea celor trei state românești, sub Mihai Viteazul, învederează conștiința unității și demnității neamului nostru; pe plan intelectual, peste granițele politice, limba vorbită de popor se impune ca limbă a culturii.

Traducerea cărților de cult și alcătuirea de scrieri religioase în limba română sînt integrate în acest proces general de afirmare a românilor ca neam independent și unitar; este o contribuție conștientă a Bisericii la renașterea națională a neamului nostru. Teodosie, Arhiepiscopul Ungrovlahiei, în dedicația pe care o face Domnitorului Ioan Șerban Voievod, tipărită în fruntea Liturghiei sale din 1680, după ce vorbește despre «atîta micșorare și călcare rodului nostru cestui rumânesc, carele odată și el numărat între puternicile neamuri și între tarii oameni să număra, iară acum atîta de supus și de ocărît este cît nice învățătură, nice știință, nice armă, nice legi [...] întru tot rodul ce să pomenește astăzi rumân nu este», precizează că tipărirea de cărți în limba românească se face «pentru folosul și adaosul lipsitului neamului nostru»²¹. Necesitatea de a pune la îndemîna poporului carte pe care să o înțeleagă toți a determinat și pe Varlaam să scrie a sa Carte românească de învățătură, deoarece «cu nevoie este a înțelege cartea alții limbi». Mai mult decât oricare altul, la rîndul său, Dosoftei stăruiește asupra necesității de a tipări carte pe care să o înțeleagă toată seminția românească. Cum se știe, cea dintîi carte pe care el a tradus-o este Psaltirea de-nțăles (Psaltirea slavo-română). O altă carte de cult tradusă de el este Molitvelnicul, adică Molitvănîc de-nțăles, iar Liturghierul său are următorul titlu: Dumnezeuiasca Liturghie, acmu întăi tipărită, rumânește, cu multă osîrdie, să-nțăleagă toți spăsenia lui Dumnezeu cu întreg înțăles.

Aceasta înseamnă că tipărirea de cărți bisericești în limba română era integrată în marele efort al neamului de a se elibera de limbile «străine și împrumutate», pentru a lăsa calea deschisă limbii poporului spre a se impune în întreaga viață a celor trei țări românești. Cartea bisericească era tipărită atunci în limba

²¹ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, op. cit., p. 234.

română nu numai din pricină că sîrbia, adică slavona, începuse să fie părăsită, iar greaca, altă limbă «sacră», care încerca să-i ia locul la noi, era tot atît de puţin cunoscută în rîndurile credincioşilor, ci îndeosebi «pentru folosul şi luminarea neamului nostru rumânesc», cum se spune în Chiriacodromionul sau Evanghelia învăţătoare de la Bălgrad, tipărită în anul 1699.

Sprijinind renaşterea naţională, în veacul său, Dosoftei nu şi-a limitat activitatea la traducerea cărţilor de slujbă religioasă. Orizontul său cultural era mai larg, cuprinzînd şi preocupări istorice sau de literatură laică. El a compus stihuri la stema ţării şi un poem cronologic al domnilor Moldovei; iar din limba greacă a tradus lucrarea lui Matei Cigalas intitulată Nouă adunare de osebite istorii şi prologul în versuri al tragediei lui Gheorghe Chortatzis numită Erofile. Cu toate acestea, pentru cultura românească cea mai importantă operă literară a Mitropolitului Dosoftei rămîne Psaltirea în versuri.

*

Traducînd şi tipărint Psaltirea în versuri, pentru folosul credincioşilor, Dosoftei spune că a urmărit «ca să poată hi mai mare-ndemnare cătră rugă»; el a pus-o în versuri «ca să poată trage hirea omului cătră cetitul ei», iar străduindu-se să o întocmească «cum am putut mai frumos», el a făcut operă literară.

Talentat scriitor de versuri şi bun cunoscător al poeziei populare, Dosoftei şi-a dezvoltat vocaţia sa poetică citind cărţi din literatura română şi a popoarelor ale căror limbi le ştia; el a cunoscut desigur şi unele traduceri străine în versuri ale Psaltirii. Dar, împerechind talentul său literar cu poezia populară a neamului nostru, Dosoftei «a tocmît» Psaltirea în versuri, adaptîndu-i uneori conţinutul la situaţiile reale din viaţa poporului nostru şi îndreptîndu-i menirea spre slujirea năzuinţelor înalte ale întregii suflări româneşti de redeşteptare spirituală, înnoire culturală şi unitate naţională. De aceea, departe de a fi o simplă traducere în versuri a unei cărţi poetice ebraice, după un model străin, Psaltirea în versuri se înfăţişează ca operă de creaţie literară originală. Fiind cea dintîi realizare de acest gen în istoria noastră, ea «constituie şi actul de naştere a poeziei culte româneşti vrednică de acest nume»²².

Truda literară a Mitropolitului Dosoftei a fost răsplătită nu numai de contemporanii săi, dar şi de generaţiile următoare. Pe lîngă textul tipărit, manuscrise ale unor psalmi în versuri, care se găsesc răspîndite în Moldova, Transilvania şi Ţara Românească, dau mărturie de buna primire a poeziei lui Dosoftei, atît în cercurile

²² George Ivaşcu, Istoria literaturii române, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 200.

largi populare cât și în rîndurile căutătorilor de poezie cultă. Unii psalmi se mai folosesc și astăzi în cîntecele de stea sau în alte colinde populare, iar ritmuri și expresii din versurile lui Dosoftei se întîlnesc și în scrierile celor mai mari poeți ai neamului nostru.

Importanța Psaltirii în versuri nu trebuie însă limitată la valoarea ei literară. Destinația ei pentru a fi citită de întreaga «seminție românească», într-o vreme cînd limbile slavonă și greacă își disputau înțîietatea pe tărîm cultural-bisericesc în țările noastre, iar românii trăiau încă despărțiți unii de alții, ajungînd aproape să nu mai grăiască «în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip», cum mărturisește, în mod exagerat desigur, Mitropolitul Simeon Ștefan, în predoslovia către cititori la Noul Testament (1648), își are fără îndoială marea ei semnificație istorică. Ideea de a sprijini afirmarea graiului românesc pe toate meleagurile locuite de români și de a sluji unitatea neamului prin unitatea limbii se vedește în toate cărțile tipărite de Dosoftei. Dar, mai mult decît oricare altă scriere religioasă, Psaltirea era cea mai indicată să slujească acestui scop, fiind cea mai căutată și mai citită carte a Sfintei Scripturi.

Psaltirea ține strîns legat sufletul credincioșilor de Dumnezeu prin cuvinte de laudă și cerere stăruitoare de milostivire și ajutor în vremuri grele de strîmtoare, prigoană și asuprire a celor săraci și nevoiași de către cei puternici și bogați. Nu este deci de mirare că Psaltirea este numită uneori «cartea săracilor». Din tot cuprinsul Vechiului Testament «nu e nici o carte care să se poată mai mult potrivi pentru nevoile, pentru durerile și nădejtile fiecăruia ca Psalmii – scria cîndva N. Iorga; nici una nu poate sluji mai bine, cu toată împărăteasca-i strălucire, ca veșmînt pentru orice simțire umilă care nu-i în stare să-și găsească însăși vorbele. În cele o sută cincizeci de mărturisiri, de rugăciuni, de imnuri, de tînguiuri se află tot sufletul omenesc în întoarcerea lui asupra sa însuși și în avîntul plin de sfială și de temere către puteri mai mari decît dînsul»²³.

Reprezentant al culturii religioase în Moldova, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, Dosoftei nu merge pe urmele înaintașilor săi care îndrumaseră la noi cultura ortodoxă pe calea slavonismului și nici nu urmează curentul cel nou grecesc care se bucura de sprijinul larg al păturii conducătoare a țărilor noastre. Dacă Mitropolitul Teodosie, în Țara Românească, tipărind Liturghierul în limba slavonă, în anul 1680, cu îndrumări de tipic în limba română, precizează în prefață că «Liturghia toată a o prepune pre limba noastră și a o muta nice am vrut, nice

²³ N. Iorga, Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. VII, partea a III-a, București, 1904, p. CLXXXIV.

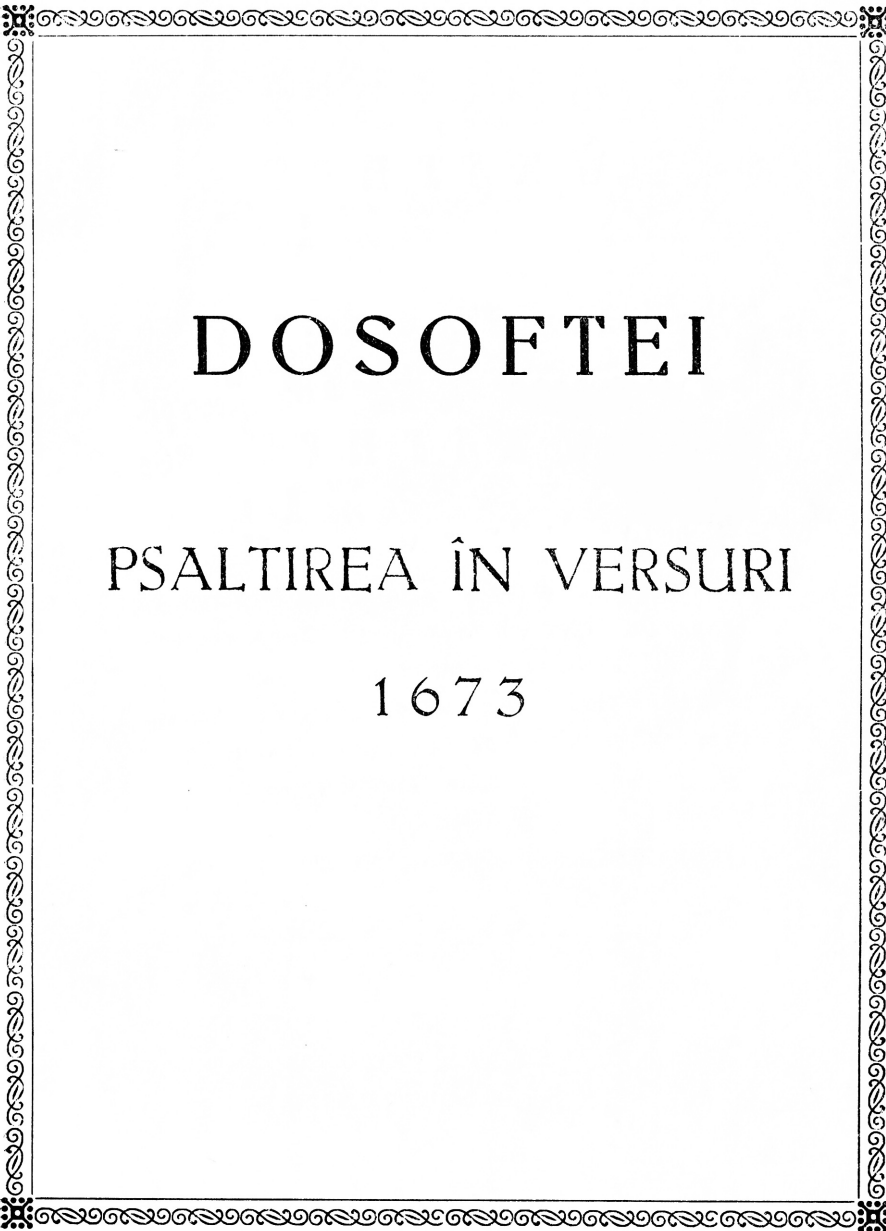
am cutezat»²⁴, iar, în anul 1698, Patriarhul Dositei al Ierusalimului îndemna pe Mitropolitul Ardealului, Atanasie Anghel, să se nevoiască «cu deadinsul» ca slujba de toate zilele «să se citească toată pre limba slovinească sau elinească, iar nu românește sau într-alt chip»²⁵, Dosoftei a făcut în schimb tot ce a putut pentru ca slujbele religioase să fie săvârșite în limba română pretutindeni unde se află români ortodocși.

Urmînd pilda lui Varlaam, care pusese în fruntea Cazaniei sale un Cuvînt împreună cătră toată semenția românească al Voievodului Vasile Lupu, în care acesta face urări de «dar și milă și pace și spăsenie a toată semenția românească pretutinderea ce să află pravoslavnici într-aceasta limbă», Dosoftei a așezat la începutul Liturghiei sale din anul 1679 un Cuvînt depreună cătră totă semenția rumânească din partea Domnitorului Gheorghe Duca, în totul asemănător cu cel al lui Vasile Lupu. În ambele Cuvinte, cărțile pe limba neamului nostru sînt prezentate ca daruri făcute limbii românești. Dintre acestea însă, darul cel mare care a fost făcut limbii române, în trecut, este, fără îndoială, Psaltirea în versuri; «sno-pul cel dentăi de grîu» este în același timp și prinosul cel mai curat pe care marele Dosoftei l-a adus neamului nostru.

† IUSTIN
ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

²⁴ Ioan Bianu și Nerva Hodoș, op. cit., p. 234.

²⁵ Timotei Cipariu, Acte și fragmente, Blaj, 1855, p. 243-244.

DOSOFTEI

PSALTIREA ÎN VERSURI

1673

ДѢЯ ПРѢКА И ЦАПЧЕН

НА ОІСМЯ, Л. ВЪАЛСѢМЪ ЛХИ
 ДАВН, Л. НЕ СІСРН ДѢСВПРА ЛХИ ТНПЛѢ ДЕАА
 ОУМН. А РІТЖ НТРАЧІСТА, ШЛШ КАЛѢ КЪТРѢ ФІРКІНІЦѢ
 ЛХИ ЧКѢЛНІКѢ.

БЛЖЕННѢ СІМѢ ИМѢ НО ІДѢ НА СЕВѢРѢ ПОЧІНУ СЕБѢ.

ГЛАВН СЛѢВІННѢ.

ДЕШЕТЕ ДЕ ШЛАМЪ ЧЕТИ ДАВНѢ,
 ДІСФАНЪ ЧЕ ЛОУР ФІВРѢ ДЕЛАНЦЕ.
 ШІ КЪ РІННІ ПЪВІСТА НІСЪРАРѢ,
 КИ ІШЕДА НІСАЪ ДІ ПІРЪ САРѢ.
 ЧЕ БОА ЛХИ ВАФНІ ТѢ КЪ ДІМНІ,
 ШІ ЛАЦА ЛХИ ШІ ПЕТРАЧЕ БОМНѢ:

Д

ДЕ СВА

1

ДѢДЯ ПРОРОКА И ЦРѢ ПѢСНѢ¹

CATISMA 1. PSALOMUL LUI

David, 1. Nescris deasupra lui titlu de la
evrei. Arată-ntr-acesta psalom cale către fericința
lui cea vecinică.

БЖЕНЪ МЖЖЪ НЖЕ НЕ ИДЕ НА СЪВЕТЪ НЕЧЕСТИВЫХЪ²

În zece slovenituri.

Ferice de omul ce n-a merge
În sfatul celór fără de lege
Și cu răii nu va sta-n cărare,
Nici a ședea-n scaun de pierzare.
5 Ce voia lui va fi tot cu Domnul
Și-n legea lui ș-a petrece somnul,

De să va

¹ Cântarea prorocului și împăratului David

² Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor

Де съва мѣца дѣсѣ деноапте,
 Съи дѣпринѣсѣ порѣчине тоате.
 Шѣвафѣ ка помаѣ аѣнгѣ апѣ,
 Карме дѣроадѣ нѣсѣ сѣапѣ.
 Шѣ фѣдѣсѣа рѣсѣ нѣшва пѣарде,
 Чѣ прѣтоатѣ вѣрма вѣстѣ вѣрде.
 Шѣ дѣсѣте лѣкрѣсѣ нѣпорѣсѣ,
 Шѣ аѣгоннѣнта лѣнѣ вѣкрѣсѣ.
 Мѣрѣ вѣнѣ нѣсѣрѣцѣнѣ капѣва,
 Дѣсѣрѣ вѣцѣ кѣдноѣсѣсѣ нѣспѣва.
 Нѣнѣ сѣвѣрѣтѣра дѣнѣтрѣре вѣрѣвѣ,
 Нѣ вѣцѣ дѣсѣ кѣмѣ сѣдѣсѣспѣвѣ.
 Шѣ нѣсѣгрѣвѣ нѣцѣ кѣдѣ нѣфѣсѣре,
 Чѣ вѣцѣфѣ сѣфѣлѣцѣ кѣспѣлѣ бѣрѣре,
 Шѣ лѣцѣнѣдѣцѣ нѣвѣсѣфѣлѣ лѣокѣ,
 Сѣвѣсѣкѣдѣлѣцѣ, чѣцѣ перѣ кѣтѣотѣ.
 Нѣнѣ пѣкѣтѣотѣшѣнѣ дѣнѣ дѣнѣрѣптѣ,
 Вѣрѣфѣ кѣдѣнѣрѣпѣцѣнѣ сѣшѣ аѣ пѣлѣта.

Вѣчѣлѣрѣ

De să va-nvăța de zî, de noapte,
Să-i deprinză poruncile toate.
Și va fi ca pomul lîngă apă,
10 Carele de roadă nu să scapă.
Și frunza sa încă nu-ș-va pierde,
Ce pre toată vremea va sta verde.
Și de cîte lucrează i-sporește,
Și agonisita lui va crește.
15 Iară voi, necurații, ca pleava,
De sîrg veț cunoaște-vă isprava.
Cînd s-a vîntura dintr-are vravul,
Vă veț duce cum să duce pravul¹,
Și cu grîul n-iț² cădea-n fătare,
20 Ce veț fi suflaț cu spulbărare.
Și la giudeț nu vă s-afla locul
Să vă sculaț, ce-ț³ peri cu totul.
Nice păcătoșii din direapta
Vor fi cu direpții să-ș ia plata,

Că celór

¹ Grafia **чпакша** este desigur greșeală de tipar; grafia corectă **чпакша** apare de mai multe ori în restul psalmilor.

² nu veți

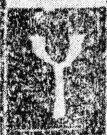
³ ce veți

Нѣ челоу днрѣцъ дмнль левѣде,
Тшѣтж каладн скарѣ чешѣде.
Шн кала пѣгжннлѣ чѣотрѣмѣж,
Ѣаперн, шн ворѣдѣ нгрѣскрѣбж.

Ѣаѣмѣлаѣ дѣн лѣдѣнѣ, ꙗко ѡптѣ словѣннѣ.

Ѣзѣжѣ шнѣашѣа ѣзѣнѣ:

Ѣнѣжѣнѣ прѣкѣ дѣнѣ чѣфѣлѣ лѣгѣтѣж, ꙗко прѣтѣнѣ ꙗко
прѣнѣжѣ дѣнѣнѣ хс. шн лѣнѣнѣ сѣнѣнѣ сѣнѣ.

Ѣ поѣтѣнѣ дѣ поѣтѣнѣ,
Нѣ лѣтѣнѣ, шн дѣлѣтѣнѣ.

Дѣсѣсѣсѣсѣ пѣгжннѣ,
Гѣоѣтѣнѣнѣ шн ѣтѣрѣннѣ.
Дѣ сѣсѣсѣсѣсѣнѣ кѣсѣсѣсѣсѣнѣ,
ꙗко дѣсѣсѣсѣсѣсѣнѣ лѣтѣсѣсѣсѣнѣ,
Шн сѣсѣсѣсѣсѣнѣ кѣсѣсѣсѣсѣнѣ,
Нѣсѣсѣсѣсѣсѣнѣ шн кѣсѣсѣсѣсѣнѣ.
Шн кѣсѣсѣсѣсѣнѣ сѣсѣсѣсѣсѣнѣ,
Спрѣ дѣнѣнѣ, дѣнѣнѣнѣнѣнѣ.

25 Că celór drept, Domnul le vede
Toată calea din scaun ce şede.
Şi calea păgînilor cea strîmbă
Va peri, şi vor cădea-n grea scîrbă.

Psalómul lui David al doile, în opt slovenituri.

БѢСѢДѢ ШАТАШАСѢ ИЗЪИДИ ²

Aicea spune prorocul de ceia ce făcea legătură împotriva împărăţiei Domnului Hristos şi a slăvii svinţiii sale.

e poate fi de poveste,
Ca aceasta, şi de veste,
De să zborîră păgînii,
Gloate, tineri şi bătrînii,
5 De să vorovăsc cu svaturi
În deşert din toate laturi!
Şi sfătuiesc necuraţii,
Cu craii şi cu-mpăraţii,
Şi cu toţii să-nvitează
10 Spre Domnul, de vor să piarză

Pre

¹ întîia

² Pentru ce s-au întăritat neamurile

Пре ллєддлѣн шн снѣтѣ,
 Юснѣ фінѣ шн кѣдѣтѣдѣ.
 Юрѣ нѣн снѣтѣ сѣмѣцѣ,
 Сѣндѣжмѣ кѣ дѣшѣ фнѣжѣцѣ..
 Дегетѣра сѣлѣпарѣемѣ,
 Фѣдѣдѣ лѣрѣ сѣндѣтраѣемѣ..
 Кѣ дѣмѣсѣдѣ тоѣте вѣдѣ,
 Днѣ сѣкадѣнѣдѣ сѣдѣ те шѣдѣ..
 Фѣтѣрѣ дѣдѣ шѣдѣхнѣлѣце,
 Дѣ колѣ прѣтѣшѣ прѣвѣлѣце..
 Прѣпнѣзмѣшнѣ шн пѣжѣшнѣ..
 Дѣмѣдѣ вѣрѣдѣ де фнѣшнѣ..
 Шнѣ вѣлѣдѣтраѣ де шѣкарѣ..
 Пѣнтѣрѣ карѣ сѣпѣрѣрѣж..
 Кѣ мѣжнѣе дѣвѣ сѣжѣ..
 Дѣе сѣтѣтѣрѣж. кѣ прнѣ..
 Шнѣ вѣ тѣдѣрѣдѣ нѣдѣрѣе..
 Дѣмѣдѣнѣлѣ кѣвѣеѣнѣ..

Врѣ

Pre alesul lui și svîntul
Iubit fiiul și cuvîntul.
Iară noi, svînta sămînță,
Să nu dăm cu dînș în silță.
15 Legătura¹ să le spargem,
În giugul lor să nu tragem.
Că Dumnezău toate vede
Din scaunul său ce șede
În ceri, unde odihnește,
20 De-acoló pre toț prăvește.
Pre pizmașii și pîrîșii
Domnul va rîde de înșii
Și-i va mustra de ocară
Pentru carea-l supărară.
25 Cu mînie le va zîce
A ce stătură cu price
Și-i va turbura-n urgie
De muncile cu vecie.

Iară

¹ În ms. ΛΕΓΚΜΩΡΑ.

Iară eu-s pus de Domnul
30 Crai pre muntele Sionul,
Ca să-i spui de-nvățătură
Ce poroncește-n scriptură.
Cătră mine Domnul zîce :
«Fiiul mieu ești din mătrice,
35 Eu astăz te nasc pre tine.
Și vei cere de la mine
De-ț voi da limbile toate,
Ce ți-s ocină de soarte,
Că-ț vor asculta cuvîntul
40 Și vei domni-n tot pămîntul.
Și-i vei paște cu toiagul
Cel de fier în tot șireagul,
De vei face-ntr-înșii cîrduri
Și-i ¹ zdrobi ca nește hîrburi».
45 Iar acmu voi, împărații,
Sama vă luaț, și alții,

De vă

¹ îi vei

Дє вѣчєртѣцѣ кѣ кѣвѣртѣлѣ,
 Тоцѣ чєцѣдєсѣцѣ пѣмѣртѣлѣ.
 Слѣжнѣцѣ дѣмѣлѣнѣ кѣтѣмѣж,
 Шнѣ вѣвѣдѣкѣрѣцѣ кѣ сѣмѣж.
 Сѣ сѣфєрнѣцѣ шнѣ чєртѣрѣ,
 Дєлѣ фѣю сѣвѣ чє лѣрѣ.
 Сѣнѣсѣж кѣмѣ вѣ мѣжнѣ,
 Сѣрѣ вѣшнѣ дѣмѣлѣнѣ кѣ оѣрѣцѣ.
 Шнѣ вѣцѣ сѣкѣпѣлѣ дєлѣ чѣтѣ,
 Чє лѣрѣ чє дѣдѣнѣрѣбѣптѣ.
 Кѣрѣнѣ оѣрѣцѣлѣ лѣнѣ чѣмѣрѣ,
 Вѣ лѣрѣ фѣрѣчѣнѣчєтѣрѣ.
 Ятѣнѣчє вѣфѣнѣфєрнѣчє,
 Дєчѣлѣ чє нѣпѣнѣчє прѣчє.
 Чє кѣнѣнѣмѣж дѣнѣрѣбѣптѣж,
 Нєдѣжѣдѣнѣ сѣкѣ сѣ лѣплѣтѣж.

У лѣо дѣвѣ, г. Гѣчѣтѣсѣлѣ оѣмѣнѣшѣнѣшѣлѣ сѣтѣжѣмѣцѣнѣ лѣнѣ:
 Кѣрѣнѣ фѣрѣцѣлѣ дѣ лѣвѣсѣлѣмѣ.

Зѣмѣ